

Ас. Александър Кацарски

ПРАВНО ДЕЙСТВИЕ И СЪЩНОСТ НА КЛАУЗАТА ДЕЛКРЕДЕРЕ

1. Предмет на настоящото изследване е клаузата делкредере — нейното правно действие, т. е. отражението ѝ върху типичните правни последици на сделката, от която е част, и същността ѝ — евентуална принадлежност към някоя от познатите правни фигури и особеностите ѝ. Приложното поле на клаузата делкредере, а оттам и обхватът на изследването са нормативно определени — клаузата може да бъде част от комисионен договор (чл. 295 ал. 3 ЗЗД) и договор за търговско представителство (чл. 35 ТЗ). Изследването разкрива правното действие и същността на нормативно уредената клауза, а не на възможните близки уговорки, които страните могат да предвидят, включително и в други договори, и то от гледна точка на действащото законодателство. Настоящата нормативна уредба вече се различава значително от предшестващата по отменения Търговски закон не само поради новата редакция на чл. 295 ал. 3 ЗЗД в сравнение с чл. 365 от отменения Търговски закон относно комисионния договор, но и защото в настоящия Търговски закон за първи път е уреден позитивноправно договорът за търговско представителство и като възможна негова част клаузата делкредере.

2. Необходимо е най-напред да се изясни правното действие на клаузата по чл. 35 ТЗ, тъй като тя носи легалното наименование делкредере (заглавието на разпоредбата). За да се отнесе същият термин към

наричаната по този начин в доктрината и юриспруденцията уговорка при комисионния договор, необходимо е тя да притежава правното действие на легално определената като делкредере клауза.

Чл. 35 от ТЗ гласи, че търговският представител делкредере ще „се задължи да отговаря лично за изпълнението на задълженията по сключените сделки“. От тълкуването на текста следва, че клаузата делкредере се състои в задължаване на търговския представител спрямо принципала да отговаря солидарно за задълженията на третите лица по сключените от него или с негово съдействие сделки, т. е. поемане на задължение за лично обезпечаване на дълг — чрез придобиване качество на солидарен съдължник, което е идентично по съдържание със задължението на поръчителя по договор за поръчителство. Срещу това задължение принципалът се задължава да заплати определено възнаграждение (извън дължимото срещу действията по сключване на сделките). Когато сделките се сключват от името на принципала, т. е. търговският представител разполага с представителна власт и я упражнява или само посреднички, обезпечаваното правоотношение е между третото лице и принципала, а обезпечителното правоотношение е между търговския представител и принципала, т. е. схемата е присъщата за всички обезпечения, в т. ч. и за личните.

По-различно е положението при тър-

говското представителство, при което представителят извършва сделки от свое име, но за сметка на принципала. Особено е, че правоотношението, чието задължение се обезпечава, е между третото лице и самият представител, т. е. този, който обезпечава, е страна едновременно и по обезпечителното, и по обезпечаваното правоотношение — по едното като длъжник, а по другото като кредитор. Тази схема не съответствува на присъщата за обезпеченията и особено за личните. Идентично с това е съотношението между правоотношенията и мястото на страните по тях при комисионен договор с клауза делкредере, която е била предмет на дискусии в доктрината по отменения Търговски закон и немския му първоизточник, отнорми поради сходството ѝ и към съответната разновидност на търговското представителство. Преобладаващият възглед, че в този случай клаузата делкредере няма обезпечителен характер, идентичен с този на задължението при поръчителство¹, не може да се сподели. Аргументът, че липсва задължение, което да се обезпечава², не е основателен, защото е допустимо обезпечаване и на бъдещо задължение, а такова е положението и при останалите форми на търговско представителство, тъй като обезпечаваните сделки се извършват и обезпечаваните задължения възникват след сключването на договора, от който е част клаузата делкредере. А аргументът, че и след възникване на вземането до прехвърлянето му върху комитента, респ. принципала, няма задължение, което комисионерът, респ. представителят, да обезпечава, тъй като задължението е към самия него, се обезсилва от обстоятелството, че във вътрешните отношения между търговския представител и принципала правата, придобити от търговския представител, са права на принципала (аргумент от правилата за договор за поръчка — чл. 292 ал. 2 изр. II 33Д, или за комисио-

нен договор — чл. 300 ал. 2 и чл. 293 ал. 2 във връзка с чл. 292 ал. 2 изр. II 33Д, независимо кои от тях ще се приемат за приложими към договора за търговско представителство). Ето защо от гледна точка на правоотношението принципал — търговски представител задължението на третото лице е към принципала, а именно от тази гледна точка, тъй като клаузата делкредере е част от договора между принципала и търговския представител, следва да се преценява то, т. е. схемата е същата, както при всяко обезпечение. Поради това, че задължението е към самия принципал, той може по силата на клаузата делкредере да иска от търговския представител изпълнение на това задължение направо, без да е необходимо да иска преди това прехвърляне не вземанията от търговския представител. И при този вариант на търговско представителство клаузата делкредере запазва присъщата си особеност, очертана от чл. 35 ТЗ — възмездно лично обезпечение.

При търговско представителство клаузата делкредере е легално определена като уговорка в договор за възмездно лично обезпечаване на задължения, възникващи във връзка с реализацията на този договор. Остава да се провери дали уговорката, уредена в чл. 295 ал. 3 33Д като възможна част от комисионен договор, притежава същото правно действие — поражение за комисионера на задължение — солидарно и идентично по съдържание — за изпълнение на задължението на третото лице срещу задължение на комитента за заплащане на специално възнаграждение.

3. Чл. 295 ал. 3 33Д не съдържа като легално наименование термина делкредере, но теоретично обикновено се определя именно така³. Схващането, че тази клауза модифицира комисионното правоотношение така че комисионерът дължи или изпълнение на задължението, или прех-

1 Така обобщава отделните теории Кацаров, К. „Систематичен курс по българско търговско право“, С., 1948, с. 446.

2 Ганев, В. „Юридическа природа на договора делкредере“. „Юридически преглед“, 1904, № 6, с. 392.

3 Така по действащото право Кожухаров, А. „Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение“, 1958, с. 546, и Василев, Л. „Облигационно право. Отделни видове облигационни отношения“ ч. II, С., 1958, с. 76, а Ганев, В., Пос. съч., с. 389, и Кацаров, К., Пос. съч., с. 446 — по отменения Търговски закон.

2 и чл. 293 ал. 2 изр. II 33Д, незаприемат за при търговско представителство гледна точка на принципал — търговското представителство на третото лице именно от тази гледна точка на третото лице, следва да се е същата, както поради това, че принципал, той да делкредере да представител изпълнява, без да е и това прехвърлянето на търговския представител на търговско делкредере задължителност, очертана лично обезпечителство клауза определена като възмездно лично отношение, възникващи от този договор и дали уговорката 3 33Д като възниква договор, при действие — поража задължение — съдържание — за ието на третото лице на комитента за възнаграждение.

не съдържа като термина делкредере, което се определя, че тази клаузонното правоотношение дълга или ието, или прех-

овско право", С., 1948, 1904, № 6, с. 392. е за облигационното отношение "отменения Търговски

върляне върху комитента на правата му спрямо третото лице, което изключва интерпретирането й като лично обезпечение⁴, не може да се сподели. Това следва не само от съображенията, обосноваващи конструкцията за лично обезпечение, които, макар и изложени при един от вариантите на търговско представителство, са напълно валидни и при комисионния договор, но и от редакцията на чл. 295 ал. 3 33Д.

От разпоредбата не следва твърдяната алтернативност. Текстът „отговаря солидарно с него (третото лице)“ означава не само че комисионерът има задължение еднакво по съдържание с това на третото лице, но и че чак погасяването на това последно задължение, а не прехвърлянето на кореспондиращото му вземане върху комитента, погасява и солидарното му обезпечаване го задължение. Клаузата делкредере в комисионен договор създава за комитента право до изпълнение на задължението на третото лице — на него самия или на комисионера⁵, да иска от комисионера изпълнение на обезпеченото задължение или да упражни правата си по основното комисионно правоотношение. След сключване на изпълнителната сделка от комисионера комитентът има две възможности — да иска изпълнение от комисионера — реализира ли това си право, погасяват се и правните му възможности спрямо третото лице (т. е. предпоставящото ги право да иска прехвърляне на вземанията срещу него) — следствие от солидарната създаденост, и да иска изпълнение от третото лице, което, съгласно чл. 294 ал. 2 33Д, предпоставя прехвърляне на съответните вземания от комисионера на комитента. Прехвърлянето не погасява личната отговорност на комисионера за обезпечаване задължението на третото лице поради солидарния й характер — след това комитентът може да иска изпълнение от комисионера. Това задължение на последния се по-

гасява едва с изпълнение от третото лице (то няма обаче погасително действие, ако е извършено на комисионера след уведомяване за прехвърлянето върху комитента на вземането). Допустимо е вместо поисканото прехвърляне комисионерът направо да изпълни, ако задължението на третото лице е вече изискуемо, така както може да изпълни чуждо задължение всяко лице, което има правен интерес от това.

Анализът показва, че клаузата делкредере в комисионния договор притежава характерните особености, присъщи за нея и при договора за търговско представителство. Тя създава възмездно задължение за лично обезпечаване на задължение, за чието възникване комисионерът е съдействувал в изпълнение на свое задължение, породено от същия договор. Така изясненото правно действие отговаря на редакцията на чл. 295 ал. 3 33Д, тълкувана във връзка с относителното правно положение, създадено между вътрешното и външното правоотношение, което обикновено се игнорира от другите теории, интерпретиращи клаузата делкредере.

4. Същността на клаузата делкредере се определя от правното й действие и от връзката й с останалата част от договора и с нейните правни последици. Клаузата поражда двустранно правоотношение, което се прибавя към правоотношението, породено от останалата част от договора. Това правоотношение се състои от две насрещни права, респ. задължения — задължение на едната страна за плащане на специално възнаграждение и задължение на другата да изпълни възникналото при изпълнението на основната част от договора задължение на третото лице. По съдържание правоотношението е идентично с правоотношението, породено от договор за възмездно поръчителство за бъдещо вземане. Въпреки близките правни последици, клаузата делкредере не предс-

4. Ганев, В., Пос. съч., с. 396, при по-различния в редакционно отношение чл. 365 от отменения Търговски закон, тълкуване, което и тогава не е несъмнено особено ако чл. 365 се свърже с чл. 366 ал. 2 изр. II.
5. Задължението на третото лице се погасява и вследствие от изпълнение и на комисионера, защото относителността на правното положение, по силата на което в отношението комитент — комисионер задължението е към комитента, не засяга третото лице и легитимиран спрямо него да получи валидно изпълнение е комисионерът, а с изпълнението се погасява и обезпечаваното го задължение и комисионерът вече дължи само едно — предоставяне на полученото изпълнение.

тавява договор за поръчителство. Последният, макар и акцесорен, е самостоятелен договор, породеното от който обезпчително правоотношение може да се съчетае с всяко облигационно отношение. Подобна самостоятелност липсва при клаузата делкредере. Тя е част от друг договор — комисионен или за търговско представителство, и правните последици — обезпичителното правоотношение, се отнася единствено до правоотношение, породено от изпълнение на задълженията, възникнали от основната част на договора.

Клаузата делкредере не се отличава само с акцесорността, присъща на обезпичителните сделки, а с липсата на самостоятелност. Тя не е отделен юридически факт, а част от един договор, т. е. съгласувани единни волеизявления, визиращи всички правни последици, включително и модификациите, внасяни от уговорката. Затова нищожността или унищожаемостта на клаузата делкредере може да се отрази върху действителността на целия договор. Този въпрос се решава съобразно чл. 26 ал. 4 ЗЗД. Клаузата делкредере е вътрешно обособена част, тъй като предизвиканите от нея правни последици се състоят в правоотношение, което може да се породи и от самостоятелен договор, а и без него е възможно съществуването на същественото за съответния вид договор правоотношение, защото клаузата делкредере не влияе върху самото му съдържание. Затова тази клауза може да се отдели, т. е. съответният договор е в състояние да прояви правно действие и без нея. Остава възможността за частична недействителност да се прецени с оглед втория, вече нормативно установен, критерий — предполагаемата воля на страните — дали те биха сключили сделката и без правните последици присъщи на клаузата делкредере. Липсата на самостоятелност се проявява и във формата — тъй като волеизявлението е единно и изискванията за форма са еднакви към всичките му части, клаузата дел-

кредере е подчинена на формата на основната част — затова и при комисионния договор клаузата е също неформална, а при договора за търговско представителство — формална — изисква се писмена форма.

Правните последици на клаузата делкредере са обвързани с правните последици на останалата част от договора. Допълнителното задължение е за обезпечаване на задължения (всички или отделни изрично определени⁶), възникнали в изпълнение на задължението за извършване на действия по сключване на сделки за друга страна. Клаузата спада към несъщественото съдържание на съответния договор и по-точно т. нар. *accidentalalia negotii* — онези правни последици, без които сделката може да съществува, но за да се породят, когато страните ги желаят, трябва да са включени в съдържанието на волеизявленията. Правните последици делкредере не могат понастоящем да бъдат част от т. нар. *naturalia negotii* — онези, които възникват и без да са включени в съдържанието на волеизявлението, за разлика от отменения Търговски закон, който за комисионния договор предвижда подобна възможност чрез позоваване на местните търговски обичаи (чл. 365 *in fine*).

Клаузата делкредере представлява обособена част от несъщественото съдържание на комисионен договор или договор за търговско представителство. С нея се поема възмездно задължение за лично обезпечаване от момента на възникването на бъдещи към момента на уговарянето й задължения, породени от изпълнението на типичното за съответния договор задължение за извършване на действия по сключване на възложени сделки.

5. Ако обезпечаващият при условията на клауза делкредере изпълни задължението на третото лице, той има обратно вземане срещу главния длъжник, т. е. третото лице⁷. Това следва от прилагането по аналогия на чл. 143 ал. 1 ЗЗД относно поръ-

6 За разлика от типичния за англо-американското право образец, при който агентът или комисионерът делкредере обезпечава само парични задължения на страната, с която е договарял, поради което по-близък до континентарната правна фигура е т. нар. *confirming agent*.

7 Така Васелев, Л, Пос. съч., с. 76, за клаузата при комисионен договор. Обратно Герджиков, О „Коментар на ТЗ“ кн. 1, С, 1991, с. 152 без аргументи, за клаузата при договора за търговско представителство.

чителство
от догово
ство меж
лизация
обезпеча
при клау
мостояте
може да и
махват сх
щи белези
ществува
ря и на це
то всеки
ние на др
представи
изпълнен
награжден
предназна
то, а служ
ето за обе
жи незави
пълнение
вителя. О
избрал не
дава само
ното пон
ността на
жен по кл
правата н
поради ан
ръчителс
74 ЗЗД, т
рен длъж
на дълга.
вор за т
логична к
е изпълн
принципа

чителството към отношението, създадено от договор с клауза делкредере. Има сходство между двата случая — налице е реализация на правоотношение за лично обезпечаване на чужд дълг. Особеностите при клаузата делкредере — липсата на самостоятелност и възмездността (каквато може да има и при поръчителство) не премахват сходството в главните, определящи белези на двата случая. Освен това съществуването на обратно вземане отговаря и на целта на закона, и на морала — както всеки обезпечил и изпълнил задължение на друго лице, комисионерът, респ. представителят, следва да си възстанови изпълненото за чуждо задължение. Възнаграждението, което се получава, не е предназначено да възстанови изпълненото, а служи като основание на задължението за обезпечаване, поради което се дължи независимо дали се е стигнало до изпълнение от комисионера, респ. представителя. Обстоятелството, че именно той е избрал неизправния съконтрагент, оправдава само временното, а не и окончателното понасяне на резултата от неизправността на последния. Изпълнилият задължен по клауза делкредере се суброгира в правата на удовлетворения кредитор не поради аналогия с чл. 146 ЗЗД относно поръчителство, а чрез пряко прилагане на чл. 74 ЗЗД, тъй като той, както всеки солидарен длъжник, има интерес от погасяване на дълга. При комисионен договор и договор за търговско представителство с аналогична конструкция, когато задълженият е изпълнил още преди да прехвърли на принципала, респ. комитента, правата си

срещу третото лице, той не се суброгира в тях, тъй като третото лице няма задължение към принципала, респ. комитента, а към представителя, респ. комисионера. Това изпълнение погасява задължението на третото лице, което в отношението комитент — комисионер, респ. принципал — търговски представител, е спрямо комитента, респ. принципала. За третото лице то е към комисионера, респ. търговския представител, и във вътрешното отношение може да се счита за насочено към комитента, респ. принципала, благодарение на правото на последния да иска прехвърляне върху себе си на кореспондиращото му вземане. Тъй като изпълнението е юридически факт, настъпил само между тези два субекта, и в случая липсва нормативно установено негово рефлексно действие, правните му последици не засягат третото лице. Ето защо отпадането във вътрешното правоотношение на правото на комитента, респ. принципала, спрямо третото лице е следствие не от погасяването на задължението на третото лице спрямо комисионера, респ. търговския представител, а на задължението на последния по главното правоотношение. Поради това той е така защитен, както и при суброгация — носител е на правата, в които би встъпил, ако преди изпълнението ги беше прехвърлил на принципала, респ. комитента. Полученото чрез упражняване на обратното или суброгаторното право, както и на прякото му вземане в последния случай, остава в имуществото на представителя, респ. комисионера, защото той е погасил задължението си по главното правоотношение.